

Miia Jalava

Ulkomailla toteutettavan dokumenttielokuvan esituotannon haasteet

UMODZI-verkoston vaihto Sambiassa

Opinnäytetyö

Kevät 2017

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Kulttuurituotannon koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Kulttuurituotanto

Suuntautumisvaihtoehto: Mediatuotanto

Tekijä: Miia Jalava

Työn nimi: Ulkomailla toteutettavan dokumenttielokuvan esituotannon haasteet UMODZI-verkoston vaihto Sambiassa

Ohjaaja: Jukka Saarela ja Esa Savola

Vuosi: 2017

Sivumäärä: 41

Liitteiden lukumäärä: 0

CIMO:n North-South-South -ohjelma (NSS) ja UMODZI-verkosto tukivat suomalaisten ja kehitysmaiden korkeakoulujen välisiä yhteistyöhankkeita. Tämän kautta minut ja kuusi muuta suomalaista kulttuurialan opiskelijaa lähetettiin kolmeksi kuukaudeksi Sambiaan keväällä 2015. Viisi meistä suoritti siellä työharjoitteluaan ja kaksi teki seurantadokumenttia työharjoitteluissa olleista. Tein dokumenttia yhdessä työparini Heini-Leena Antolan kanssa. Tuotannolla oli hyvin tiukka aikataulu, eivätkä sen kaikki osa-alueet olleet tiedossa ennen matkaa, ja suuri osa asioista selvisikin meille vasta Sambiassa.

Opinnäytetyönämme tekemän dokumenttielokuvan Maailmankuvaa muuttamassa lisäksi teimme NSS-ohjelmalle lyhyemmän, eli noin 10 minuutin esittelyvideon, jota he käyttivät oman työnsä raportointiin 2015. Se esitettiin UMODZI-verkoston päätösseminaarissa, jossa keskusteltiin ohjelman onnistumisesta, opituista asioista ja sen vaikutuksesta.

Vieraan kulttuurin kohtaaminen, ihmisenä kasvaminen ja oman tietotaidon kartuttaminen ovat olleet tämän pitkän projektin suurin oppi, niin dokumentissa esiintyvillä opiskelijoilla kuin meille dokumenttia tehneillä. Tämän dokumentin tavoitteena on välittää tietoa kulttuurieroista ja niiden sisäistämisestä.

Kokemattomana tuottajana esituotanto oli erityisen vaativa ajan ja informaation puutteiden vuoksi. Epänormaali ja vajaa esituotanto tarkoitti minulle myös sitä, että jouduin matkan aikana suunnittelemaan dokumenttiamme, jotta saisimme aikaan eheän ja kelvollisen dokumentin. Jouduin vielä palattuamme Suomeenkin suunnittelemaan asioita uudelleen editoinnin aikana.

Tämä kirjallinen osuus lopputyöstäni käsittelee ulkomailla toteutettavan dokumenttielokuvan esituotannon työstämistä, kun itse tuotantoa ei pysty kokonaisuudessaan etukäteen hahmottamaan.

Asiasanat: dokumentti, esituotanto, vieras kulttuuri, ongelmat

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Cultural Management

Specialisation: Media Management

Author/s: Miia Jalava

Title of thesis: Pre-production challenges for documentary film produced abroad. UMODZI exchange programme in Zambia.

Supervisor(s): Jukka Saarela and Esa Savola

Year: 2017

Number of pages: 41

Number of appendices:0

CIMO's North-South-South program (NSS) and the UMODZI Network supported co-operation projects between Finland and developing countries. For this purpose, I and six other Finnish cultural students were sent to Zambia for three months in the spring of 2015. Five of us completed their internships, and two of us made a documentary film about the internships. I made a documentary film with my project partner, Heini-Leena Antola. The documentary film was made with a very tight schedule, and not all the parts of the production were known before the trip. Most of the details were not found out until we arrived in our destination country, Zambia.

In addition to our documentary film, *Maailmankuvaa muuttamassa*, we made a shorter, approximately 10-minute presentation video for the NSS program, which they used to report on their own work in 2015. It was presented at the UMODZI final seminar to discuss the success of the program, the lessons learned, and its impact on the larger picture.

Meeting a foreign culture, growing as a human being and expanding one's own know-how were the focal points of this long project, both for the students filmed for the documentary film and for us, the authors of the documentary. The purpose of this document is to convey information about cultural differences and their internalization.

As an unexperienced producer, the pre-production was particularly demanding due to a lack of time and missing information. The abnormal and insufficient pre-production also meant that I had to plan our documentary film during our trip to create a good and worthwhile documentary film. After coming back to Finland, I had to plan things again during editing.

This thesis is about the pre-production of a documentary filmed abroad, when the details of the production are unclear beforehand.

Keywords: documentary film, pre-production, foreign culture, problems

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
SISÄLTÖ.....	3
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo.....	5
1 JOHDANTO.....	6
2 TUOTANNON TAUSTAT.....	7
2.1 CIMO:n North-South-South -ohjelma ja UMODZI-verkosto.....	7
2.2 Tilaajalta kohti tuotantoa.....	8
3 ASETETUT TAVOITTEET.....	10
3.1 Tuotannon tavoitteet.....	10
3.2 Työryhmän tavoitteet.....	11
3.3 Tilaavan osapuolen tavoitteet.....	12
4 ESITUOTANNON OSIA.....	14
4.1 Työtehtävien määrittely.....	14
4.2 Esituotannon alkutaipaleella.....	14
4.3 Taustatutkimuksia dokumenttia varten.....	15
4.4 Tuotannon tiukka aikataulu.....	17
4.5 Kuvaus- ja äänityskalusto.....	17
4.6 Omarahoitteinen budjetti.....	19
4.7 Riskikartoitus kuvausten suunnitteluapuna.....	21
4.8 Dokumentin käsikirjoitus.....	23
4.9 Kuvaus- ja kuvasuunnitelma.....	24
5 ETUKÄTEEN POHDITTAVAT HAASTEET.....	29
5.1 Kulttuurishokin seuraukset.....	29
5.2 Ryhmän ja työryhmän henkilökemiat.....	31
6 SUUNNITTELUT SAMBIASSA JA SUOMESSA.....	33
6.1 Suunnittelua Sambiassa.....	33
6.2 Jälkisuunnittelua Suomessa.....	35
7 YLLÄTTÄVÄT TAKAISKUT JA ONGELMAT.....	36

7.1 Kuvauskalusto ja kuvattujen materiaalien siirto.....	36
7.2 Turvallisuus ja viralliset asiakirjat	37
7.3 Fyysinen ja henkinen kunto.....	38
8 POHDINTA	39
9 LÄHTEET.....	41

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio1. SWOT-analyysi dokumenttielokuvastamme.....	21
Kuvio2. Kuvaussuunnitelmaa selkeyttävä tärkeysympyrä.....	25

1 JOHDANTO

Tein Seinäjoen ammattikorkeakoulun kulttuurituotannon koulutusohjelman opinnäytetyönäni sekä kirjallisen että mediatyön. Mediatyönä toteutin yhdessä luokkatoverini Heini-Leena Antolan kanssa dokumenttielokuvan, Maailmankuvaa muutamassa. Se kertoo viiden kulttuurialan opiskelijan työharjoittelusta Sambian pääkaupungissa Lusakassa keväällä 2015. Kulttuurien yhteentörmäyksiltä ei voinut välttyä ja uuden opin vastaanottaminen sekä myös sen jakaminen paikallisille kuitenkin kasvattivat näitä naisia.

Sambiaan meidät vei CIMO:n North-South-South -ohjelma (NSS) ja UMODZI-verkosto, jotka tukivat suomalaisten ja kehitysmaiden korkeakoulujen välisiä yhteistyöhankkeita. NSS-ohjelman pääpaino oli opiskelija- ja opettajavaihdossa sekä Suomeen että ulkomaille. Dokumenttielokuvan lisäksi teimme NSS-ohjelmalle lyhyemmän, noin 10 minuutin esittelyvideon, jota he käyttäisivät oman työnsä raportointiin.

Aikataulun tiukkuus ja tiedon vähyys vaikeuttivat huomattavasti kuvauksia ja omaa päävastuualuettani, joka oli esituotannon tekeminen. Otin sen kuitenkin vastaan haasteena ja erilaisena tuotantokokemuksena, josta kuitenkin päätin selvittää kunnialla loppuun.

Opinnäytetyöni kirjallisessa osuudessa käsittelen dokumenttielokuvan esituotannon ja myös hieman tuotannon aikana ilmenneitä haasteita ja ongelmia, jotka vaikuttaisivat lopputulokseen. Käsittelen näitä asioita empiirisen tutkimuksen kautta. Suomessa ongelmanratkaisu olisi luonnollisesti erilaista ja apu olisi lähellä, mutta noin 9,000 kilometrin välimatka toi mukanaan vielä omat haasteensa. Ongelmista oppii aina jotakin, jota voi käyttää joskus myöhemmin hyödykseen. Tarkoitukseni onkin, että tätä opinnäytetyötä voisi tulevaisuudessa hyödyntää vastaavanlaisissa tilanteissa ja projekteissa.

2 TUOTANNON TAUSTAT

2.1 CIMO:n North-South-South -ohjelma ja UMODZI-verkosto

Aivan ensimmäiset tiedot meille vaihdosta kiinnostuneille seinäjokelaisille antoi Seinäjoen ammattikorkeakoulun lehtori Jussi Kareinen. Kareinen (2014) kertoi sähköpostissa vaihdon taustaa, jotta tietäisimme mistä on oikein kyse. Kareinen selvensi, että ulkoministeriön rahoittama CIMO:n North-South-South (NSS) Higher Education Institution Network Programme -ohjelma ja UMODZI-verkosto tukivat suomalaisten ja kehitysmaiden korkeakoulujen välisiä yhteistyöhankkeita. Kyseisen ohjelman pääpaino oli opiskelija- ja opettajavaihdoissa sekä Suomeen että ulkomaille.

Yhteistyöhankkeiden lisäksi ohjelmalla haluttiin vahvistaa korkeakoulutuksen kapasiteettia ja inhimillisiä voimavaroja. Ohjelmarahoituksella tuettiin kehitysyhteistyövaroin korkeakoulujen muodostamia verkostoja. NSS-ohjelma alkoi pilottina vuonna 2004 ja sen viimeiset rahoitetut hankkeet päättyivät vuoden 2016 lopussa.

Ohjelma tuki osaltaan YK:n vuosituhatjulistuksen ja Suomen kehityspoliittisten tavoitteiden saavuttamista. NSS-ohjelmalla oli tärkeä rooli korkeakoulujen kansainvälisyysstrategioiden tavoitteiden saavuttamisessa sekä kehitysmaiden korkeakoulujen kansainvälistymisen sekä keskinäisen yhteistyön lisäämisen parissa.

UMODZI-verkostoon kuuluivat Tansanian yliopisto University of Dar es Salaam, Kenian yliopisto Maseno University ja Sambian yliopisto University of Zambia sekä Seinäjoen ammattikorkeakoulu ja Kokkolan ammattikorkeakoulu.

Tämä sähköposti auttoi meitä ajatuksellisesti eteenpäin. Tiesimme vähän ohjelman sekä verkoston ja tässä tapauksessa myös dokumentin tilaajan taustoja ja mikä niiden tarkoitus oli. Sain sähköpostista myös tietoa, mitä voisin hyödyntää dokumenttielokuvaa suunnitellessa. Tietoja hyödynnettäisiin myös viimeistään dokumenttia editoitaessa.

2.2 Tilaajalta kohti tuotantoa

Kareinen (2014) jatkaa sähköpostissaan, että UMODZI-verkoston raportoinnin ja sen avulla vaikuttavuuden kautta olisikin tärkeitä, että vuoden 2015 kevään kolmen kuukauden vaihtojaksosta saisi koottua asiallisen ja havainnollistavan dokumenttielokuvan. Vaihtoaika alkaisi noin viikon mittaisella intensiivijaksolla Sambian yliopistossa, johon osallistuisi opiskelijoita ja opettajia kaikista verkoston partnerikouluista. Intensiivijakson teemana oli taiteet ja ihmisten vuorovaikutus luonnon kanssa. Siellä käsiteltiin asioita, kuten osallistavan taiteen roolia yhteisössä ja sen etiikkaa kestävässä kehityksessä, ajankohtaisesta rakentavasta kehitysyhteistyökeskustelusta sekä miten kehitystarve kohtaa kansainväliset kehityssopimukset ja yhteisön tarpeet. Kyseisiä asioita käsiteltäisiin luennoin, keskusteluin ja osallistuvien draamaharjoittein.

Kolmen kuukauden vaihdon ajankohdaksi oli aluksi määritelty 23.2. - 18.5.2015. Tarkempi aika riippui siitä, millainen aikataulu oli Sambian päässä ja miten saimme aikatauluihin sopivimmat lennot.

Aluksi tiedossa, että Kokkolan ammattikorkeakoulusta lähtisi neljä teatteri-ilmaisun ohjaajaopiskelijaa suorittamaan työharjoittelua. Intensiivijakson jälkeen he tekisivät noin kolmen kuukauden aikana soveltavaan draamaan perustuvia taideprojekteja yhteistyössä sambialaisten kansalaisjärjestöjen kanssa, niin pääkaupungissa Lusakassa kuin mahdollisesti myös maaseudulla. Seinäjoen ammattikorkeakoulusta oli suunnitelmissa lähettää yksi tai kaksi opiskelijaa dokumentoimaan kokkolalaisien opiskelijoiden työharjoittelua. Oli myös puhetta, että kaikki suomalaiset osallistuisivat yliopiston opetukseen haluamallaan tavalla. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat ja Kokkolasta lähti kolme opiskelijaa, Maiju Nousiainen, Marianne Turtio ja Iida Sahlman sekä Seinäjoelta neljä opiskelijaa. Minun ja Antolan lisäksi matkalle lähtivät työharjoitteluaan tekemään Veera Siimesmaa ja Jessica Hakala. Emme osallistuneet yliopiston opetukseen, vaan vaihtoaika keskittyi työharjoittelijoilla työpaikan saamiseen, työskentelyyn ja sambialaisessa kulttuurissa elämiseen ja minulla ja Antolalla luonnollisesti kaiken tämän tallentamiseen.

Sain työparini Antolan kanssa lopulta hyvin vähän ennakoon tietoja, mitä kaikkea lopulliseen dokumenttiin haluttaisiin. Tuotannon alkuvaiheessa meille selvisi, että

lopputyöksemme suunnittelemamme dokumenttielokuva vaihtojaksosta ei olisi aivan sitä, mitä meiltä haluttiin, vaan meiltä haluttiin lyhyempi esittelyvideo. Pitäydymme kuitenkin Antolan kanssa suunnitelmassamme toteuttaa pidempi dokumenttielokuva, mutta suostuimme myös ehdottomasti tekemään lyhyemmän esittelyvideon NSS-ohjelman raportointia varten.

3 ASETETUT TAVOITTEET

3.1 Tuotannon tavoitteet

Selkeät tavoitteet niin työryhmän, tuotannon kuin tilaavan osapuolen kannalta ovat dokumentin tai minkä tahansa audiovisuaalisen tuotannon kannalta äärimmäisen tärkeitä. Pitäisin itse niitä asetettuja tavoitteita tuotannon juurina, koska ilman min-käänlaisia tavoitteita tuotanto on kuin tuuliajolla: ilman selkää näkemystä, ilman tavoitteita. Saavutetut tavoitteet ovat puolestaan puun latvusto ja kaikki sillä välillä on itse tuotantoa. Jos työryhmän, tuotannon tai tilaavan osapuolen tavoitteita ei saavuta, niin tehty tuotanto menettää merkitystään.

Tuotanto päätettiin toteuttaa kahdessa osassa. Ensimmäinen osa käsittelee vaihdon aloittavaa intensiivijaksoa, jossa paikalliset opiskelijat ja kolmen muun maan vaihto-opiskelijat kohtaavat ja keskustelevat yhteiskunnallisista asioista, etiikasta ja kestävästä kehityksestä, sekä taiteen ja teatterin roolista ja vaikutusmahdollisuuksista näihin liittyen. Tämän ensimmäisen osan oli tarkoitus olla lyhyt ja informatiivinen NSS-ohjelman ja UMODZI-verkoston hyödyllisyyden ja toimivuuden kertova esittelyvideo, jota ohjelma ja verkosto voivat käyttää työnsä raportoinnissa. Tarkoituksena oli kuvata intensiivijakson tapahtumia ja haastatella kaikkia mukana olevia opettajia ja muutamia ohjelman alumneja.

Toinen osa käsittelee suomalaisopiskelijoiden vaihtoa intensiivijakson jälkeen. Tarkoitus oli kuvaamalla seurata heitä noin kolmen kuukauden ajan ja koostaa kuvatusta materiaalista lopputyönämme pidempi dokumenttielokuva. Tämän pidemmän dokumenttielokuvan tavoitteena on esittää, mitä kaikkea suomalaisille opiskelijoille aukenee täysin uudessa ympäristössä. Miten he pystyvät jakamaan omaa osaamistaan erilaisessa kulttuurissa ja mitä he oppivat vieraista työtavoista ja itsestään, kun kulttuurien yhteentörmäyksiltä ei voida välttyä? Tavoitteena on ensisijaisesti tuottaa mielenkiintoinen ja totuudenmukainen näkemys työskentelystä ja elämisestä kaikille täysin vieraassa kulttuurissa.

Kohderyhmää ja dokumenttielokuvan levitystä emme valitettavasti ehtineet paljon miettiä Antolan kanssa. Ajatuksissa oli kuitenkin, että jos saisimme teoksemme

televisioon tai vaikka dokumenttielokuvafestivaaleille, millaisia kohderyhmän suuntauksia tekisimme ja halusimmeko sen vaikuttavan omaan tekemiseemme. Lopputuloksena päädyimme siihen, ettemme yrittäisi istuttaa dokumenttiin tiettyjä elementtejä, jotka voisivat olla kytköksissä tietynlaisiin kohderyhmiin. Kohderyhmän määrittelimme kuitenkin, että se olisi nuoret aikuiset ja opiskelijat, jotka ovat kiinnostuneet matkailusta sekä ulkomailla työskentelystä kiinnostuneet ihmiset.

Aaltonen (2002, 17) esittää ohjelmalla voivan olla erilaisia tavoitteita. Ne ovat tiedollisia, asenteisiin liittyviä tai ihmisten käyttäytymistä koskevia. Tiedonvälitys dokumentin avulla on helpoin, katsojan asennemuutos vaikeampaa ja luonnollisesti käyttäytymiseen vaikuttaminen on kaikkein vaikeinta. Dokumenttielokuvan tavoitteena voi puolestaan olla esimerkiksi huomion kiinnittäminen epäkohtiin. Tämän dokumentin ensimmäisenä tavoitteena on ollut välittää tietoa kulttuurieroista ja niiden sisäistämisestä. Mikäli saamme dokumentillamme jonkun katsojan edes ajattelemaan omaa maailmankuvaansa uudelleen, on myös toisenlainen tavoite saavutettu, sillä meillä tekijöilläkin on kyseinen maailmankuva muuttunut tavalla tai toisella.

3.2 Työryhmän tavoitteet

Tämä tuotanto tuli minulle ja Antolalle hyvin nopealla aikataululla. Saimme kuulla Seinäjoen ammattikorkeakoulun lehtori Jukka Saarelalta sähköpostitse koko projektista ja mahdollisuudesta lähteä Sambiaan tekemään dokumenttielokuvaa 6.11.2015. Kun ilmaisimme halukkuutemme lähteä, meni 20 päivää, kunnes saimme tiedon, että minut ja Antola oli hyväksytyt mukaan. Siitä alkoivat matkajärjestelyt ja dokumenttielokuvan suunnittelu.

Emme jostain syystä ajatelleet tarpeeksi meidän omia tavoitteitamme. Näin jälkikäteen uskaltaisin väittää, että aika meni itselläni ainakin muiden asioiden suunnitteluun ja asioiden selvittelyyn sekä järjestelyyn, jotta varmasti pääsisin matkaan. Etsin ja varasin kaikille seinäjokelaisille lennot, täytin monia matka-asiakirjoja, hoidin rokotukset kuntoon, selvittelin vakuutuksia, viisumeja sekä passin voimassaoloa ja paljon muuta, joten silloin vähäpätöisimmältä tuntuvat suunnittelut jäivät vähemmälle huomiolle.

Päällimmäiset ajatukset meillä molemmilla olivat lähinnä se, että saavuttaisimme tuotantoa varten asetetut tavoitteet ja onnistuisimme tekemään mediatyön, joka miellyttäisi meitä molempia. Jos tekemästämme dokumenttielokuvasta olisi jotain hyötyä jollekin tai joku saisi siitä ajattelemisen aihetta, niin sen myötä myös yksi tavoite olisi saavutettu. Toisin sanoen, meillä oli varovainen haave, että saisimme mahdollisesti tuotoksemme jonnekin näyttille, ettei se jäisi vain Seinäjoen ammatti-korkeakoulun arkistoihin.

3.3 Tilaavan osapuolen tavoitteet

Aaltonen (2002, 22) huomauttaa, että tilaaja ei välttämättä osaa kertoa edes yrityksen toiminta-ajatusta selkeästi, jolloin tieto on kaivettava esiin. Jos yrityksen toiminta-ajatuksen avaaminen tuottaa vaikeuksia, niin myös tavoitteiden kertominen lienee hankalaa. Saadakseni tietoja tilaavan osapuolen tavoitteista ja ajatuksesta tiedustelin sähköpostitse UMODZI:n hallinnon koordinaattori Mikael Renlundilta, mitä lyhyemmän esittelyvideon ja pidemmän dokumenttimme pitäisi sisältää ja mitä kaikkea niissä tulisi esitellä. Halusimme tietää, kuinka vapaat kädet saisimme toteutukseen, eli millaisia reunaehdot heillä olisi meille antaa. Mitkä olisivat heidän puolesta teosten tavoitteet? Mikä on heidän lyhyemmän esittelyvideon kohderyhmä ja missä sitä käytetään tai missä se julkaistaisiin?

Renlund (2015) totesi sähköpostissaan, että UMODZI:n näkökulmasta he ovat luonnollisesti kiinnostuneita, miten ohjelman tavoitteet toteutuvat. Tavoitteet koskevat sitä, miten osallistavalla taiteella voi olla rooli yhteiskunnallisessa muutoksessa. Se luo vuoropuhelua ja tilaa, jotta kansalaiset voivat toimia aktiivisina ja löytää keinoja omaan työhönsä tulevaisuudessa. Miten uuden oppiminen ja vuorovaikutus toteutuvat yhdessä kulttuurienvälisessä yhteistyössä? Mitä uutta ymmärrystä nuorille aukeaa ja mitä opiskelijat pystyvät jakamaan omaa osaamistaan? Lisäksi he toivovat, että nämä tavoitteet voisivat palvella toisiaan ja että ne toisivat esiin uusia näkökohtia. He ovat myös erittäin kiinnostuneita näkemään, jos voisimme jatkaa osallistujien kuvaamista kolmen kuukauden aikana.

Meitä rohkaistiin tekemään omia havaintoja ja viemään työtämme oman mielenkiintoamme kohti ja asian yksityiskohdista keskusteltaisiin tarkemmin sitten inten-

siivijaksolla. Emme siis saaneet tarkkoja rajauksia kuvaamista ja dokumentin suunnittelua varten etukäteen. Intensiivijaksolla keskustelimme hyvin lyhyesti ja saimme lisää kuvattavaa, joita olivat esimerkiksi UMODZI-ohjelman alumnien haastattelut.

UMODZI toivoi ensisijaisesti, että voisimme tehdä mielenkiintoisen tarinan UMODZI:n työstä intensiivijaksolla ja opiskelijoiden kolmen kuukauden vaihtoajasta Sambiassa. Renlund kertoi myös, että tämä dokumentti voisi ratkaista sen, miten UMODZI:n tavoitteet voitaisiin toteuttaa ja kuinka opiskelijat ja yhteisöt ovat mukana ja millä tavoin he kokevat vuorovaikutuksen. Lyhyempi esittelyvideo esitettiin ainakin UMODZI-ohjelman päätösseminaarissa lokakuussa 2015, jossa keskusteltiin ohjelman onnistumisesta, opituista asioista ja sen vaikutuksesta laajemmassa kuvassa.

4 ESITUOTANNON OSIA

4.1 Työtehtävien määrittely

Kun olimme saaneet Antolan kanssa tiedon lähdöstä Sambiaan, keskustelimme tehtävänjaosta ja siitä, mitä kumpikin oli halukas tekemään ottaen tietenkin huomioon sen, missä olimme jo hyviä ja mitä halusimme enemmän kehittää. Kahden hengen tuotantotiiminä meidän täytyi yhtenäistää työnkuvia ja olla myös valmiina hoitamaan toistemme töitä toisen mahdollisesti estyessä.

Worthington (2009, 14-15) kertoo hyvällä tuottajalla olevan monia taitoja. Luovuus, kommunikointi-, ongelmanratkaisu- ja neuvottelukyky, huumorintaju, maalaisjärki sekä suunnittelutaito ovat esimerkiksi näitä taitoja. Omasta mielestäni omaan näitä kaikkia sopivassa määrin, jotta pystyin luonteeni ja mainittujen kykyjen puolesta huoletta toimia dokumenttimme tuottajana. Vaikka en ole ennen toiminut tuottajana niin sanotusti suurien linjojen päättäjänä, halusin kuitenkin kokeilla sitä. En osaa sanoa, oliko tämänkaltainen lopputyö paras projekti siihen, mutta en kadu sitä jälkikäteen ollenkaan. Päädyimme siis siihen, että minä ottaisin pääasiassa kontolleni esituotantoa koskevat asiat Suomessa. Sambiasa hoitaisin ohjaamisen ja äänittämisen sekä olisin mahdollisesti toisessa kamerassa ja kuvailisin välillä, jos mieleni tekee.

Antola halusi ottaa päävastuulleen kuvaamisen, hänestä tuli myös pääleikkaaja projektin edetessä. Yhdessä katsoimme kuvauksissa valaisua ja editoinnissa värin jälkikäsitteilyä. Spiikkaajana toimi Teemu Lappi ja spiikkien äänittäjänä Anssi Tenhunen, joka myös avusti äänien jälkikäsitteilyssä.

4.2 Esituotannon alkutaipaleella

Aihe ja ideointi ovat jokaisen tuotannon ensiaskelia kohti esituotantoa. Tässä projektissa ensiaskleet oli otettu tuotantoryhmän puolesta, mutta pääsimme mukaan toteutuksen hyvin varhaisessa vaiheessa. Aaltonen (2011, 58-59) kertoo, että dokumenttielokuvan ideaa pitää pyöritellä mielessä ja kehittää eteenpäin, oli se sitten

oma tai jonkun muun. Kaikkea on mahdoton kuvata, joten rajauksia on tehtävä, mistä elokuvan halutaan kertovan. Meille oli jo luotu jonkinlaiset raamit, mitä dokumenttielokuvamme käsittelisi ja miltä näkökannalta, mutta saimme pääasiassa itse päättää, mitä asioita asetetuin ehdoin kuvaisimme. Aaltonen jatkaa, että aiheita on lukemattomia, joten elokuvan erityisyys tulee sen näkökulmasta, esimerkiksi kerrotaanko henkiparantamisen tarinaa esimerkiksi parantajan vai potilaan kannalta. Meille näkökulma oli kuitenkin selvä; suomalaiset opiskelijat, jotka joutuvat vieraan kulttuurin pyörteisiin. Mielenkiintoinen näkökulma olisi myös varmasti ollut paikalliset yhteistyötahot ja heidän ajatuksensa, kun valkoinen suomalainen tulee heille töihin tai opettamaan heitä.

On kyseessä sitten fiktiivinen elokuva tai dokumenttielokuva, on tuotannon esituotanto erittäin tärkeä ja myös aikaa vaativa osa, joka vaikuttaa hyvinkin olennaisesti siihen, miltä lopputulos näyttää. Voisi sanoa, että hyvin tehty esituotanto pitää kustannukset kurissa, minimoi ongelmia kuvaustilanteissa ja pitää aikataulut mahdollisimman realistisina.

Tällä tuotannolla ei ollut täydellistä esituotantoa ajanpuutteen, informaatiokulun ja tietojen puutteellisuuden vuoksi. Lisäksi tiesimme, että osa asioista selviäisi meille vasta Sambiassa, joten meidän piti ajatuksissamme varautua melkein mihin vain. Ennen matkaa pelkäsin tämän vajaan esituotannon vaikuttavan hyvinkin suuresti lopputulokseen. Matkan aikana sain kuitenkin kasattua ajatuksiani, että selviäisimme asialliseen lopputulokseen, vaikka kunnollinen esituotanto olisi ollut tarpeen, mikäli se olisi ollut mahdollista. Pidin tätä projektia itselleni haasteena, jossa joutuisin ehkä enemmän pitämään lankoja käsissä matkan aikana puutteellisen esituotannon vuoksi.

4.3 Taustatutkimuksia dokumenttia varten

Taustatutkimusta lähdin yksinäni tekemään jo ennen kuin saimme tietää, ketkä pääsisivät matkalle mukaan, sillä projekti ja uusi kulttuuri kuulostivat mielenkiintoiselta. Lueskelin Internetin matkailusivustoilta kaiken mahdollisen tiedon ja matkailijoiden kommentteja yrittäen päästä askeleen lähemmäksi sambialaista kulttuuria. Koululla pidimme myös tapaamisen, jossa keskustelussa oli mukana Seinäjoelta

projektista kiinnostuneet opiskelijat, lehtori Jussi Kareinen, sekä Sambian yliopiston vaihto-opettajat John Siakavuba ja Rose Omollo, joilta saimme kysellä Sambiaan ja vaihtoon liittyviä asioita.

Kun vihdoinkin saimme tietää pääsevämme mukaan, lainasin kirjastosta ensimmäisenä Miika Neulaniemen kirjoittaman kirjan Sähköpostia Sambiaasta. Kirja kertoi kolmen kuukauden kulttuurituotannon opiskelijamatkasta Lusakaan TiliTonse-vaihto-ohjelman kautta. Tili-Tonse oli NSS-ohjelman edeltäjä. Kirja avasi minulle tulevaa kulttuurishokkia ja uutta maailmaa hyvin paljon. Toki 2005 vuodesta varmasti jotkin asiat olisivat muuttuneet, mutta tämä kirja antoi minulle parhaimman lähtökohdan kohdata vieras kulttuuri suomalaisen kulttuurialan opiskelijan näkökulmasta.

Saksala (2008, 81) toteaa, että alussa olisi järkevää tutkia ja lukea omasta aiheestaan mahdollisimman laajasti. Esimerkkeinä hän esittää tiedonhauksen Internetistä ja kirjaston kirjoista. Lisäksi olisi tärkeää ottaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa yhteyttä ihmisiin, jotka tietävät aiheesta jotain. Ilman huolellista ennakkotyötä ei ohjelmia kannata tehdä.

Kun olin ahminut itseeni mahdollisimman paljon tietoa Sambiaasta ja sen kulttuurista netistä ja kirjoista, tapasimme Antolan kanssa Seinäjoelta lähtevät opiskelijaverimme Siimesmaan ja Hakalan. Keskustelimme heidän kanssaan, mitä tulisimme tekemään ja mikä olisi meidän ja heidän näkemyksensä kuvauksista. Siimesmaan ja Hakalan tavoitteet olivat vaikuttaa omalla työllään yhteisöjen elämään, ymmärtää vierasta kulttuuria ja lisäksi oppia itsestään paljon uusia asioista.

Olisimme myös halunneet tavata kokkolalaiset opiskelijat etukäteen ja selvittää heidän kanssaan samoja asioita. Emme saaneet aikaiseksi tavoittaa heitä edes jollain tavalla. Siimesmaa kuitenkin tunsu entuudestaan yhden matkalle lähtevän opiskelijan, joten turvauduimme ajatukseen, että jos tämä yksi on niin sanotusti ”hyvä tyyppi”, niin on muidenkin sitten oltava. Myös tieto siitä, että he opiskelivat teatteri-ilmaisun ohjaajiksi, antoi meille mielikuvan, että heidän on oltava avoimia ja rentoja, eikä kameran edessä oleminen olisi heille minkäänlainen ongelma.

4.4 Tuotannon tiukka aikataulu

Tuotantoaikataulu alkoi muodostua heti projektin alettua. Tarkoitus luonnollisesti oli pitää siitä kiinni, mutta erinäisten ongelmien ja jopa saamattomuuden vuoksi jälkituotanto venyi liiaksikin.

Dokumentin esituotantoon kuuluivat muun muassa matkan valmistelut, tavoitteiden selvittäminen, dokumentin muodon suunnittelu, käsikirjoitus ja kuvasuunnittelu. Esituotanto sijoittui ajalle joulukuu-helmikuu 2014-2015. Aikataulusta saimme pidettyä kiinni, vaikkakin kaikkea suunnittelua oli mahdotonta tehdä Suomessa. Sain silti aikaiseksi pohjaa, jonka turvin lähdimme Sambiaan.

Itse tuotantoon kuuluivat materiaalien kuvaaminen ja Sambiassa osittain dokumentin suunnittelu. Tämä ajoittui ajalle 22.2- 17.5. 2015. Lähtöpäivämäärä aikaisui yhdellä päivällä, sillä jouduimme varaamaan Sambiassa itsellemme uudet lennot peruuntuneen lennon tilalle. En usko, että yksi päivä olisi muuttanut valtavasti kuvauksiamme. Voi olla, että juuri sinä yhtenä päivänä olisimme saaneet jotain uutta kuvituskuvaa, mutta tarinallisesti mitään uutta ei olisi kuitenkaan tapahtunut.

Jälkituotantoon kuuluivat materiaalien purku ja editointi. Lyhyemmän esittelyvideon editointi piti olla touko-lokakuussa 2015 ja lopputyönä tehtävän dokumentin ensimmäinen suunniteltu valmistuminen olisi ollut saman vuoden loppupuolella. Antolan oli tarkoitus aloittaa editoiminen heti Sambiasta kotiuduttuamme, mutta editointisuunnitelmat muuttuivat jo heti alussa, kun molemmat suorittivat työharjoitteluaan ja/tai kesätyötään kesän aikana, minä Virroilla ja Antola Seinäjoella, mutta käyden muualla töissä. Myös editointia varten tarkoitetun kovalevyn saaminen viivästy elokuulle asti ilmeisesti yhteydenottojen puutteiden vuoksi.

4.5 Kuvaus- ja äänityskalusto

Kuvaamiseen vaadittavaa kalustoa saimme pääosin koululta. Keskustelimme Antolan kanssa, mitä meidän olisi järkevää ottaa mukaan ottaen huomioon matkustamisen ja kohdemaan. Sen pohjalta Antola hoiti kaluston lainaamisen ja oli vastuussa siitä, että meillä on lähdettäessä kaikki tarpeellinen. Meillä oli mukana Pa-

nasonic AJ-PX270 -kamera ja kaksi akkua laturin kera sekä pienet led-valot. Kameralle ja valoille oli myös omat jalkansa. Äänitystä varten Antola varasi, kuulokkeet, haulikkomikin, puomin, mikrofoni-kapselin, tuulisuojan ja zoomin.

Myös kaikki tarvittavat johdot sekä P2-kortit kameraa varten ja muistikortti zoomiin saimme koululta. Kortteja Antola tyhjensi tietyin väliajoin Sambiassa omalle kannettavalle tietokoneelleen ja ulkoiselle kovalevyille, jonka hän oli ottanut mukaan juuri tiedonsiirtoa varten. Antola otti mukaan myös pienen handycaminsa, jolla hän pääasiassa kuvasi materiaalia itselleen, mutta sitä käytettiin myös, jos tarvitsimme kahta kameraa tai kuvauspaikoissa, joissa olisi ollut hankalampaa työskennellä isommalla kameralla.

Lensimme ensin Helsingistä Tukholmaan Finnairilla ja kaikki jatkolennot olivat Ethiopian Airlinesilla. Samat lentoyhtiöt toimivat myös päinvastoin paluumatkalla. Tuottajana otin yhteyttä Finnairille selvittääkseni kaluston kuljetuksesta. Akuista Finnair halusi tietää kuuluvatko ne vaarallisiin ja räjähtäviin aineisiin. Heillä ei ollut erikseen tarjota meille särkyvän kuljetuksen pakettia, koska kaikki matkatavarat käsiteltäisiin koneellisesti. Suunnitelmisamme oli aluksi kuljettaa vain akut käsimatkatavaroissa ja muu ruumassa. Viestiteltyäni ja soiteltuani enemmän Finnairin kanssa, he halusivat tietää, moneenko pakettiin me pakkaisimme kuvauskaluston ja paljonko ne painaisivat, jotta he osaisivat arvioida lisäkustannuksia. Päädyimme kuitenkin kuljettamaan käsimatkatavaroissamme kamerat, akut, mikrofoni puomin ja kameran kolmijalan. Akut saimme ottaa kaikki matkustamoon, koska ne olivat kaikki alle 100 wattisia. Puomin ja kameran kolmijalan ottamisesta matkustamoon päätimme lopulta vasta kentällä, mutta se ei tuottanut onneksi ongelmia lentoyhtiöissä mennessä tullen. Ruumaan menevä kalusto kulkeutui meidän omassa matkatavaroissamme.

Finnairin yhteydenpidon jälkeen otin myös yhteyttä Alemu Bekeleen, Ethiopian Airlinesin aluepäällikköön kysyäkseni kuvauskaluston kuljetuksesta Ethiopian Airlinesilla, sillä heillä oli eri kokoluokka käsimatkatavaroitten suhteen. Hän kiitteli valintaamme lentää kyseisellä lentoyhtiöllä, toivotti hyvää matkaa ja sanoi kuvailmani kameroiden ja akkujen olevan mahdollista ottaa matkustamoon. Tulostin matkaan tämän sähköpostin, mikäli lentokentillä tulisi jotain epäselvyyksiä. Tämän asian selvittely oli kuitenkin huomattavasti helpompaa kuin Finnairilla ja onneksi

siitä ei koitunut hankaluuksia. Vastaisuudessa kuitenkin suosittelen itselleni ja muille olemaan vieläkin tarkempi kuvauskaluston kuljetuksen suhteen.

4.6 Omarahoitteinen budjetti

Aaltonen (2011, 137-140) toteaa, että budjetoinnin lähtökohtana toimii käsikirjoitus. Tuottaja purkaa käsikirjoituksen palasiin ja selvittää kuinka paljon rahaa kuluu kuvauksen resursseihin. Esimerkiksi työpäivät, kalustot, matkustaminen, ruokailu ovat kaikki kuvauksiin liittyviä asioita, jotka pitää ottaa huomioon kustannusarviota tehdessä. Emme saaneet dokumenttiin erillistä rahoitusta ja budjetointi oli minulle tämän vuoksi lähinnä harjoitusluonteinen tulevia projekteja silmällä pitäen. Vaikka budjetointi oli harjoitusta, niin yritin huomioida tarvittavat asiat ja tehdä mahdollisimman todenmukaista laskelmaa. Kaikki mahdolliset kuvauskulut, kuten bussiliput ja kuvausruokailut, olemme Antolan kanssa maksaneet omista rahoistamme, vaikka saimme tukirahan matkalle, joka oli 2500 €. Summa kuulostaa hyvin suurelta, mutta sen piti kattaa muun muassa lentoliput, vuokran Sambiassa, rokotukset ja viisumit.

Meille ei ehdotettu muualta rahoituksen hakemista, emmekä myöskään itse tajunneet, että voisimme hakea ulkopuolista rahoitusta. On myös huomioitava, että rahoituksen hankkiminen olisi ollut minulle hankalahko työ, sillä en ole aikaisemmin hakenut rahoituksia. Niihin perehtyminen olisi vienyt oman aikansa ja vaikeaksi rahoituksen hakemisen olisi tehnyt esimerkiksi mahdollisuuksien paljous, eli mistä kannattaisi hakea, kun ei ole aikaisempaa kokemusta. Sen olisin toki voinut ottaa haasteena ja tuottajallisena kokemuksena, eikä siinä loppujen lopuksi olisi ainaakaan hävinnyt mitään, koska rahoitusta ei alunperinkään ollut. Lisäksi aikataulu, joka oli hyvin tiukka, olisi luonut oman haasteensa. Vaikka olisin saanut hakemukset useampaankin paikkaan lähetettyä, kyseisissä paikoissa päätöksen teko olisi varmasti tullut vasta meidän matkalle lähdön jälkeen ja koska yhteydenpidosta Suomeen ei voinut antaa takeita, olisin dokumenttimme tuottajana antanut hyvin epäammattilaista kuvaa itsestäni ja meistä.

Kuitenkin suurimpana ongelmana ja epäammattimaisuutena pidän sitä, että tarkkaa tuotantosuunnitelmaa en olisi voinut esittää mahdollisille rahoittajille. Epäkoh-

tia, kysymysmerkkejä ja vasta Sambiassa selviäviä asioita olisi ollut aivan liikaa. Jos tämä projekti olisi pyörähtänyt käyntiin edes puoli vuotta ennen lähtöä ja olisin ehtinyt suunnitella ja perehtyä asioihin paremmin, olisi ulkopuolisen rahoituksen hakeminen kuulunut ehdottomasti suunnitelmiini.

Aloitin budjetin laskemisen ulkoisilla kuluilla. Kahden hengen työryhmän palkoiksi Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton palkkataulukon mukaan laskin yhteensä noin 30 000 €. Autokuluiksi arvioin paikallisbussimaksut ja taksikulut yhteensä 240 €. Paikallisbussimaksuksi arvioin 1 € / matka, joka todellisuudessa oli noin 30 senttiä, mutta taas toisaalta jouduimme matkustamaan taksilla useammin, kuin ajattelin ja lisäksi kävimme Livingstonessa ja Luanshyan maaseudulla, jolloin käytimme junaa ja kaukoliikenteen busseja. Nämä kaksi reissua tulivat eteemme vasta Sambiassa, joten niihin en voinut laskea mitään kuluja etukäteen.

Kuvausruokailujen hinnaksi arvioin yhteensä 330 € ja yhden hengen ruokailun olevan noin 3 € ja tällöin kuvauspäiviä olisi 55, mikä on noin 10 kuvauspäivää enemmän, kuin meillä oikeasti oli. Pidin tarkkaa kirjaa kaikista omista kuiluistani ja kuvauspäivien ruokailujen hinnaksi tuli noin 1-5 €, riippuen täysin siitä kävimmekö jossain syömässä vai ostimmeko kaupasta jotain mukaamme.

Minkäänlaisia toimistokuluja meillä ei ollut, mutta arvioin puhelinkuluiksi puhelinliittymän kuukausimaksun ja käytön molemmille yhteensä 45 €. Minulla ei ollut käsitystä sambialaisista liittymistä, mutta yritin ottaa jotain osviittaa suomalaisista, koska sen olin lukenut, että matkapuhelimet ja niiden käyttö on kuitenkin hyvin yleistä Sambiassa. Lukemaan lisäsin vielä hieman käyttöä suomalaisesta liittymästani, jota käyttäisin luonnollisesti kuvausten jälkeen, sillä puhelinkuluja olisi vielä Suomeen palattuakin.

Myöskään minkäänlaisia tilavuokria emme joutuisi maksamaan tämän projektin tiimoilta, mutta laskeskelin, että elleimme olisi saaneet koululta kuvauskalustoa mukaamme, niin laitteiston vuokraus olisi ollut noin 7500 €. Vertailin eri vuokrausfirmojen nettisivustoja ja näin päädyin tällaiseen summaan.

Materiaali- ja muita kuluja laskin ulkoinen kovalevy: 70 €, DVD-kulut 10 € ja royaltypapaa katalogimusiikki 200 €. Varmasti listauksesta puuttuu paljon menoja, jotka minun olisi pitänyt vielä huomioida laskuissani, mutta koska kyseessä oli vain har-

joitus, niin myönnän jättäneeni laskelmat vähemmälle huomiolle. Loppusummaksi sain kuitenkin 38 395 €.

4.7 Riskikartoitus kuvausten suunnitteluapuna

Lähdin tekemään dokumenttielokuvamme riskikartoitusta alustavien Antolan kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta. Tein dokumenttielokuvamme riskikartoituksen SWOT-analyysin avulla, vaikka sitä käytetään pääasiassa yritysmaailmassa. Suomen Riskienhallintayhdistys kertoo SWOT-lyhenteen tulevan englanninkielen sanoista Strengths (vahvuudet), Weaknesses (heikkoudet), Opportunities (mahdollisuudet) ja Threats (uhat).

Analyysi tuntui olevan helpoin keino arvioida ja kartoittaa dokumenttimme ongelmanratkaisuja. Lisäksi siitä oli apua minulle esituotannon aikana kuvausten suunnittelussa. Pyörittelin kyseisiä sanoja ja asioita mielessäni, kun mietin kuvaussuunnitelmia, joista kerron myöhemmin lisää. Mietin esimerkiksi miten mielenkiintoisia henkilöitä voisi tuoda enemmän esille ja heidän välistä suhteitaan tai miten vieras kieli tai mahdollisesti vaikeaselkoinen englanti vaikeuttaa elämistä Sambassa.

S	Erilaisuus, ei samanlaisia tiedossa, hyvät kuvattavat, meitä kiinnostaa
W	Vieras maa, kieli ja kulttuuri, UMODZI-sidonnainen
O	Kulttuurierot esille, ennakkokäsitysten purku, vastakohtaisuudet, oppiminen
T	Naisryhmä, materiaalipaljous, tiukka aikataulu, kaluston rikkoontuminen

Kuvio 1. SWOT-analyysi dokumenttielokuvastamme.

Kuten Kuvio 1. listauksesta näkee, jaottelin vahvuudet, heikkouden, mahdollisuudet ja uhat omiin lokeroihinsa. Vahvuutenamme dokumentissamme on ehdottomasti sen erilaisuus. Kumpikaan meistä ei ole aikaisemmin törmännyt edes samankaltaiseen projektiin, varsinkaan sellaiseen, joka olisi toteutettu jossain eksoottisemmassa kohdemaassa. Meillä molemmilla on omat verkostot, eikä niistä ole kantautunut korviimme, että vastaavanlaisia projekteja olisi tiedossa.

Mielestämme meillä oli myös mielenkiintoiset henkilöt, joita kuvata. Vaikkemme vielä ennen matkaa olleet tutustuneet kokkolalaisiin opiskelijoihin, niin tiesimme, että voisimme toteuttaa, vaikka koko dokumentin pelkästään seinäjokelaisten opiskelijoiden voimin. Veera Siimesmaa ja Jessica Hakala olisivat tarpeeksi erilaiset, avoimet ja katsojalle helposti lähestyttävät henkilöt.

Lisäksi minua ja Antolaa kiinnosti tämänkaltainen valtavan kasvattava ja täysin uudenlainen projekti. Itseäni tämä kiehtoi varsinkin, sillä olen jo pienestä asti ollut mukana ja kiinnostunut erilaisista taidemuodoista. Nyt pääsin seuraamaan vierestä, miten suomalainen ja sambialainen taideyhteistyö kohtaavat kulttuuriensa puolesta.

Suurimmat heikkoudet olivat helppo keksiä. Vieras maa, kieli ja kulttuuri tulisivat varmasti olemaan projektimme heikkouksia. Kuten jo todettu, kummallakaan ei ole mitään kokemusta Sambiasta ja sen kulttuurista. Tiesimme, että pääkielenä Sambiassa on englanti, jota toki molemmat puhuvat hyvin sujuvasti, mutta millainen olisi sambialainen englannin aksentti, väärinymmärrykset ja ymmärtämättömyys voisi koitua hetkittäin dokumenttimme kohtaloksi. Maan kulttuuriin ja tapoihin liittyisi varmasti myös paljon asioita, joita emme voisi tietää etukäteen.

Pelkäsimme myös, että dokumentista saattaisi tulla liian UMODZI-sidonnainen laajemmalle yleisölle. UMODZI:n liiallinen esiintuonti voisi kuluttaa dokumenttia nopeasti, vaikka se onkin iso ja tärkeä osa koko vaihtoa.

Näimme hyvinä mahdollisuuksina sen, että dokumentillamme voimme nostaa esiin kulttuurieroja ja kulttuurishokin olemassaoloa. Kaikilla oli varmasti jotain ennakkokäsityksiä, ja halusimme kuvata sitä, mitä niille tapahtui kolmen kuukauden aikana.ambia on myös vastakohtaisuuksien maa ja me edustaisimme sambialaisille "rikkaita valkonaamoja". Tämän ajatuksen kohtaamisen kuvaaminen kiehtoi minua.

Oppiminen olisi monitahoista. Me oppisimme itse matkan aikana valtavasti itses-
tämme sekä uudesta kulttuurista, mutta dokumentillamme voisimme mahdollisesti
opettaa katsojaa näkemään myös asioita eri kantilta.

Uhkana olisi täysin naisvaltainen ryhmä, eli kaksi työryhmäläistä ja viisi kuvatta-
vaa. Vaikka ryhmäytyminen olisikin aluksi helppoa, ajan myötä saattaisi tulla eri-
mielisyyksiä, eikä Lusakassa pääsisi niin helposti ottamaan toisiin etäisyyttä. Meil-
lä kaikilla on vahvat persoonamme, joten jännitettä oli ilmassa jo ennen lähtöä.

Kolmen kuukauden aikana ehtii tulla valtava määrä materiaalia, varsinkin kun tun-
tuu, että kaikki on uutta ja kaikki pitäisi saada tallennettua. Materiaalipaljous ja edi-
toinnin tiukka aikataulu ei oikein kulkenut käsikkäin ja aikataulusta tulikin hanka-
luuksia. Kaluston rikkoontuminen oli myös uhka. Sambiasta ei lähdettäisi noin vain
hakemaan uutta kalustoa. Lusakastakin varmasti löytyisi jotain, mutta se on eri
asia, että mitä, mistä ja millä hinnalla.

4.8 Dokumentin käsikirjoitus

Aaltosen (2011, 102) mukaan dokumenttielokuvaan voi tehdä käsikirjoituksen. Ky-
se on vain siitä, miten käsikirjoitus määritellään. Yksityiskohtaista käsikirjoitusta ei
voida kirjoittaa, sillä dokumentin tuotanto on avoin prosessi, eivätkä tekijät voi aina
tietää tarkkaan, mitä tulee tapahtumaan kameran edessä.

Leino (2003, 98) puolestaan kertoo kirjassaan, että monet dokumenttielokuvat kä-
sikirjoitetaan, jolloin pystytään käyttämään hyväksi draamallisia elementtejä ja to-
teuttamaan katsojaystävällisempiä elokuvia. Käsikirjoittaminen vaatii myös huolel-
lista ennakkosuunnittelua, tutustumista kuvattaviin henkilöihin sekä materiaalin
keruuta.

Tämän dokumenttielokuvan käsikirjoitus pysyi puhtaana paperina, sillä tarkempia
matkan tapahtumia ei ollut tiedossa etukäteen. Taustatutkimuksieni ja omien mie-
likuvieni perusteella rakensin meille jonkinlaista kuvasuunnitelmaa, joka toimi
myös jonkinlaisena käsikirjoituksena.

Mietimme Antolan kanssa yhdessä ja erikseen kuitenkin dokumenttimme kannalta oleellisia elementtejä. Tarinan pitää olla mielenkiintoinen ja sen on sisällettävä kasvua ja kehitystä. Päähenkilöiden on oltava samaistuttavia, mutta myös erilaisia ja monitahoisia. Rakenteellisesti tarinassa tulee olla monta tasoa. Pääasia dokumentissa on työharjoittelut, mutta itse matka tuo eteen kulttuurin kohtaamisia, joista saa monia tasoja ja myös keskinäiset konfliktit ovat mahdollisia. Täysin todennukainen ei kuitenkaan välttämättä vakuuttaisi katsojaa, sillä monesti elokuvia ja dokumentteja katsotaan enemmän sydämellä. Halusimme siitä huolimatta dokumentin olevan aito ja spontaani, sillä luotimme aiheen ja henkilöiden luovan mielenkiintoisen dokumentin. Halusimme kuvata asiat sellaisinaan kuin ne tapahtuvat juuri sinä hetkenä.

Nummelin (2005, 263-264) kirjoittaa, että dokumenttielokuvan erilaisia määritelmiä on vuosien saatossa ollut useita. Esimerkiksi suomalainen elokuvantekijä ja -tutkija Christian Olssonin totesi aikoinaan dokumenttielokuvan olevan elokuva, joka kuvaa todellisuutta ilman näyttelijöitä. Hän määritteli 1970-luvulla dokumentin suhteen todellisuuteen seuraavin sanoin: ”Se mitä näytetään vastaa jotakin mitä on tapahtunut tai tapahtuu yhä uudelleen ja uudelleen juuri siten.”

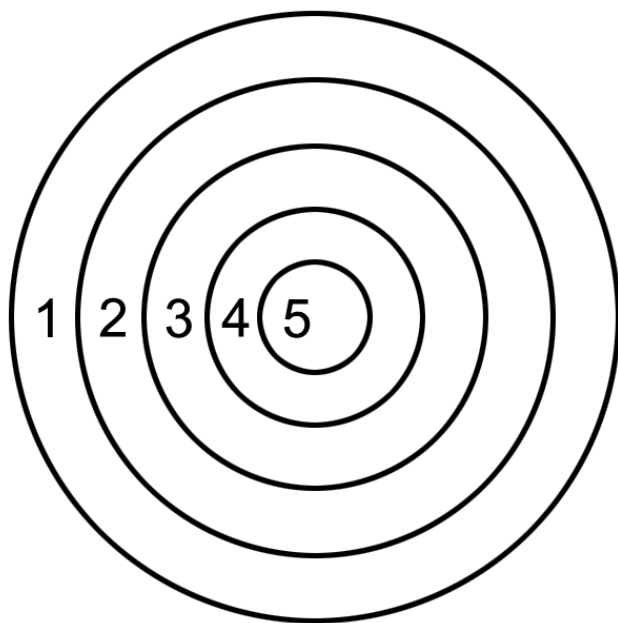
Nummelin toteaa kuitenkin, että Olssonin näkemys on hyvin kritisoitavissa ja kertoo esimerkin, jossa on vahingossa tehty lavastettuja kohtauksia. Itse näen Olssonin määritelmän kuitenkin olevan lähellä omaa ajatustani, miten määrittelin dokumentin ja mitä ajattelen osittain sen käsikirjoituksesta, ettei pidä liikaa kirjoittaa asioita tapahtuvaksi. Jos on esimerkiksi kuvattu lavastettuja kohtauksia, on sitten mielestäni dokumentin tekijöiden omissa käsissä, miksi he tuotostaan kutsuvat; elokuva, dokumentti, tositapahtumiin perustuva elokuva. Olimme Antolan kanssa samaa mieltä, että tavoitteena olisi tehdä kaikki mahdollisimman aidosti ja ilman suurempia lavastuksia tai uusintaottoja.

4.9 Kuvaus- ja kuvasuunnitelma

Tarkkaa kuvaussuunnittelua oli mahdoton tehdä, sillä emme tienneet kolmen kuukauden tapahtumista juuri mitään. Tiedossamme oli ainoastaan noin viikon mittainen intensiivijakso ja sen tapahtumista tiesimme vain hyvin pintapuolisesti. Inten-

siivijakson jälkeen olisimme omillamme, jolloin kokkolalaisten sekä seinäjokelaisten työharjoittelupaikkojen etsintä alkaisi. Se, että harjoittelupaikkaa ei löytyisi, olisi myös täysin mahdollista, mikä osaltaan muuttaisi kuvaussuunnitelmat aivan täysin. Emme tienneet miten ja missä asuisimme ja kuinka hyvin ja nopeasti pääsisimme kulkemaan kotoa kuvauspaikoille. Voin sanoa, että call sheetin, eli kokonaisuika- taulun, joka sisältää kuvanumerot, kuvauspaikat ja -ajat, tapahtumat, näyttelijät, tarpeiston, tekeminen oli tässä tapauksessa aivan turhaa.

Lehtori Jukka Saarela suositteli tekemään ennen matkaa jonkinlaista listaa asiois- ta, mitä matkalla haluaa kuvata. Toteutin hänen neuvoaan ja tein matkaa varten kuvasuunnitelmaa ensin vain ranskalaisin viivoin, josta työstin yhtenäisempää lis- ta. Lista käsitteli asioita, mitä pitää ainakin kuvata ja mitä mahdollisesti voisimme kuvata. Lopuksi tein itselleni listaamistani sanoista tärkeysympyrän.

Kuvio 2. Kuvaussuunnitelmaa selkeyttävä tärkeysympyrä

1. Seurannallinen kuvaus
2. Seurannallisen kuvauksen kuvituskuvat
3. Muut haastattelut
4. Muiden haastatteluiden kuvituskuvat
5. Muut kuvituskuvat

Seurannallisella kuvauksella tarkoitan kaikkea dokumenttimme ydintä, vaikka Kuvio 2. näkee sen olevan ympyrän ulkokaarella, niin se merkitsee sitä, että se on hallitsevin osuus ja ympäröi kaikkea muuta. Ilman näitä kuvia emme saisi dokumenttimme aikaiseksi. Tähän osaan kuuluisi siis päähenkilöidemme eli seinäjo- kelaisten opiskelijoiden työharjoittelun seuranta, mutta myös kokkolalaisten työharjoittelun seuraaminen. Kaikki ei sujunutkaan suunnitelmien mukaan, sillä Siimesmaalla ja Hakalalla oli vähemmän työnsarkaa erittäin lyhyessä ajassa. Sen sijaan kokkolalaisilla oli useita työpajoja, joita pystyimme seuraamaan.

Seurannallisen kuvausten kuvituskuviin suunnittelin kaikkea, mitä voisimme käyttää mahdollisten haastatteluiden ja seurantakuvausten kuvituskuviksi. Jos meillä olisi vain näiden kahden ensimmäisen osuuden kuvat, saisimme aikaan edes jonkinlaisen dokumentin. Tämä oli lähtökohta, johon en luonnollisesti taipuisi vaan halusin enemmän, jotta dokumentista tulisi eheämpi.

Olin suhteellisen varma, että saisimme kuvattua muitakin haastatteluja tai keskusteluja, kuten mahdollisten työnantajien kommentteja ja haastatteluja. En osannut arvella montako niitä mahdollisesti tulisi, mutta halusin niitä myös mukaan. En halunnut, että dokumentti olisi vaan pelkkää työharjoittelussa puurtamista, sillä osa työharjoitteluprosessista on sen hakemista ja haastatteluissa käymistä. Esimerkiksi haastattelujen kuvituskuvat ovat luonnollinen jatko omassa listassani. Pyrkisimme kuvamaan erilaisia kuvituskuvia elävöittämään mahdollisesti muuten tylsänoloisia kuvia ja puhetta.

Viimeisenä, mutta myös tärkeänä osana pidän muita kuvituskuvia. Kuvio 2. ne ovat ympyrän ytimessä myös siksi, että näillä kuvituskuvilla saataisiin myös syvyyttä ja tunnelmaa dokumenttiin. Niillä voitaisiin tehdä siirtymiä ja ne toimisivat ikään kuin liimana muiden kuvien kanssa. Nämä eivät siis olisi välttämättömiä tarinankerronnan kannalta, mutta vähintään hieno visuaalinen lisä.

Sambiassa keskustelimme Antolan kanssa mitä kaikkea meidän tarvitsee ja mitä haluamme kuvata ja mikä edes olisi mahdollista kuvata. Antola kuvasi pääasiassa kaikki 1-4 osioiden kuvat. Yhdessä sekä erikseen kuvasimme ympyrän ytimeen liittyviä kuvia. Mielestäni saimme hyvin kattavasti kuvamateriaalia kolmen kuukau-

den ajalta. Toki editointipöydän ääressä välillä tuntui, että miksi jotain on niin paljon ja miksi jostain ei ole enempää tai toisenlaista kuvaa.

Lyhyemmän esittelyvideon suhteen osiot 1 ja 2 vaihtavat paikkaa 3 ja 4 kanssa. Suunnittelin, että intensiivijaksolla kuvattaisiin moniakin haastatteluja, sekä opettajilta että opiskelijoilta, ne loivat perustan lyhyelle esittelyvideolle. Haastattelut olisivat näin ollen niin sanotulla tärkeimmällä ulkokaarella. Intensiivijakson toiminta toimisi esittelyn tukena, hengähdystaukoina ja välillä myös haastattelujen kuvituskuvina. Kaikki muu, mitä mahdollisesti saisimme intensiivijakson puitteissa kuvattua, olisi pelkkää plussaa. Suunnitelmat olivat suuret ja käyttökelpoista materiaalia tuli paljon, mikä toisaalta vaikeutti työnkulkua editoinnissa.

Kuvaussuunnitelman sisältöä en halunnut turhan tarkkaan suunnitella, kuten vaikka miten Siimesmaa ja Hakala pohtisivat sambialaista arkea auringonlaskun aikaan. Itse pohdinta olisi ollut varmasti kuvattavissa, mutta etukäteen ei ollut tietoa, miten näkisimme auringonlaskua kotoamme tai missä olisimmekin, niin pääsisikö sieltä turvallisesti kotiin.

Kuvaussuunnitelmaan sisältyi pääosin kuitenkin seinäjokelaisten ja kokkolalaisten työharjoittelun kuvaaminen aina työpaikkojen kontaktoinneista mahdollisen työtodistuksen hakuun. Siimesmaata ja Hakalaa kuvasimme työssä, työmatkoilla sekä työtodistuksen hakemisen. Nousiaista, Turtioo ja Sahlmania kuvasimme työpaikkakäynneillä, työssä ja työmatkoilla. Kaikkien työharjoittelua koskevia haastatteluja kuvasimme myös välillä.

Kuvituskuvia, jotka lähinnä täyttävät tärkeysympyrän viidennen kohdan, kirjasin myös suunnitelmaani. Näitä olivat muun muassa Sambian yliopiston alue, auringonlasku ja nousu, Sambian lippu liehumassa, keskustan aluetta, tärkeitä maa-merkkejä, ihmisvilinää, suomalaisten arjen kuvaamista sisällä ja ulkona sekä tietenkin afrikkalaiset eläimet.

Emme halunneet lavastaa kuvauksiin edes pientäkään draamaa henkilöiden kesken tai kulttuurien kohdatessa rajummin. Kaikki hermostumiset, ilot ja muut tunnevyöryt ovat aitoja reaktioita, jotka tapahtuivat juuri silloin. Pienelläkin vilpillä, kuten vaikka jonkun puhelimen piilottamisella tai aamukahvimukin rikkomisella olisimme saaneet enemmän draamaa ja tunteita pintaan, mikä olisi todennäköisesti vaikut-

tanut kyseisen henkilön päivän kuvauksiin. Mitään tällaista emme kuitenkaan osanneet edes miettiä Sambiassa, koska siellä ei tiennyt yhtään millaista draamaa päivä toisi tullessaan.

5 ETUKÄTEEN POHDITTAVAT HAASTEET

5.1 Kulttuurishokin seuraukset

Sen lisäksi, että tuotannon tapahtumista oli ennakkoon vähän tietoa ja aikataulu oli tiukka, jouduin pohtimaan asioita, jotka mahdollisesti voisivat hyvinkin paljon vaikuttaa dokumenttimme lopulliseen muotoon. Nämä seikat olivat kulttuurishokki ja ryhmänkemia.

Me seitsemän suomalaista olemme kasvaneet suomalaisen kulttuurin parissa ja vaikka olemme kaikki omilla tahoilla matkustelleet, toiset enemmän ja toiset vähemmän, niin kaikki kohtaisimme varmasti vieraan kulttuurin erilaisena, erilasten taustojemme vuoksi. Toiseen maahan muuttaminen väliaikaisesti on eri asia kuin lomamatka ja on aina osa elämänmuutosta.

Aro (1998, 8) huomauttaa, että meillä kaikilla on yksilöllinen kulttuuri-identiteetti, jossa on kuitenkin piirteitä suomalaisille kansallisesta identiteetistä, jota leimaa itsetuntonne ja ihaillemamme arvot. Tärkeimpinä voi pitää rehellisyyttä, luotettavuutta, vastuuntuntoisuutta ja itsenäisyyttä.

Mietin ennen matkaa omia ennakkoluulojani ja arvomaailmojani, että millaisen kolauksen ne kokisivat maassa, jossa on muun muassa moniavioisuutta, totaalista köyhyyttä ja rikkautta vieretysten, rasistisuutta ja toisenlaiset ihmisoikeudet. Mietin ennakkoon, miten sopeutuisin tähän kaikkeen ja miten kokemani asiat vaikuttaisivat mahdollisesti työntekooni. Sanottakoon vain lyhyesti, että kohtasin kulttuurishokin ja pystyin työskentelemään alusta loppuun, vaikka välillä jouduin kasvatamaan itselleni muuria tunteitteni ja joidenkin tilanteiden vuoksi. Arvoni kokivat kolauksia, kasvoin ihmisenä ja näen nyt maailmaa myös toiselta kantilta. Jouduin ennakkoon myös dokumentin tekemisen vuoksi pohtimaan, miten käy muiden matkassa mukana olevien suomalaisten, joita meidän tulisi kuvata. Mitä jos joku palaisi shokin iskiessä Suomeen? Mitä jos joku ei vain toipuisi kulttuurishokista, eikä saisi työharjoittelupaikka? Mitä jos jollakin menisi niin lujaa ja hyvin, ettemme millään pysyisi mukana tekemisessä ja suunnitelmien muutoksissa. Kulttuurishokki

voisi vaikuttaa hyvinkin paljon meidän dokumenttielokuvaamme, mutta sekin selvisi vasta Sambiassa, kuinka siinä lopulta kävi.

Aro ja EVTEK-ammattikorkeakoulun opinto-opas (1998, 19) esittävät kulttuurishokissa olevan neljä tasoa. Tasot määritellään hieman eri tavoin, mutta poimin niistä suurimmat yhtäläisyydet.

1. Alkuhuuma, jossa kaikki on uutta, hienoa, ihanaa ja kokemisenarvoista, eikä uuden kulttuurin negatiivisia puolia huomata.
2. Kynnysvaiheessa pienetkin asiat ärsyttävät ja inhottavat vieraassa kulttuurissa. Uusin asioihin alkaa turhautua ja ärtymys kasvaa.
3. Sopeutuminen alkaa, kun asiat eivät ole enää niin mustavalkoisia. Kulttuurierojen ymmärtäminen, toimeen tuleminen helpottuu ja uudesta kulttuurista johtuva stressi vähenee. Olo on aivan mukava, kuin olisi kotona.
4. Paluushokki voi olla jopa suurempi kuin alkuperäinen kulttuurishokki vieraassa maassa. Mahdollisesti muuttunut minäkuva ja kertyneet kokemukset saattavat viedä aikaa uudelleensopeutumiselta.

Tutustuin näihin neljään tasoon jo ennen lähtöä. Pohdin, voisinko omilla asenteillani ja teoillani vaikuttaa muiden mahdolliseen kulttuurishokkiin, sillä varsinkin pitkä kulttuurishokin toinen taso olisi varmasti vaikuttanut dokumentin tekemiseen.

En osaa sanoa Antolan puolesta, miten hän koki toisen tason, mutta muiden kokemukset toisen tason kulttuurishokista joko näkyvät pilkahduksina dokumentissa tai ne eivät koskaan tallentuneet kameralle. Uskon elämänasenteeni vuoksi kuitenkin sivuttaneeni toisen tason. Minulla ensimmäinen taso muuttui vähitellen kolmannen positiivisuuteen ja yleiseen sopeutumisen tunteeseen. Neljäs taso puolestaan iski minuun suuremmin, kuin olisin ikinä voinut kuvitella.

5.2 Ryhmän ja työryhmän henkilökemiat

Kulttuurishokin lisäksi myös työryhmän ja koko ryhmän henkilökemioita minun oli mietittävä kuvausten takia etukäteen. Mitä jos kaikki ei tulisi toimeen keskenään? Mitä jos seinäjokelaiset riitaantuisivat kesken työharjoittelun tai mitä jos emme tulisi Antolan kanssa toimeen kuvaustilanteissa? Kuten olen jo aikaisemmin maininnut, että seitsemän vahvan naisen ryhmä loisi hieman haasteita matkaan. Uusi kulttuuri, uudet tilanteet ja osittain vielä uudet ihmiset luovat helposti tilanteita, joissa järki saattaa jäädä hetkeksi unholaan. Kuppikuntia syntyisi varmasti ja jokainen löytäisi oman turvallisen olotilansa kaverista, ryhmästä tai itsestään. Kaikki olimme kuitenkin samassa veneessä, sillä jokaisella oli oma osansa dokumenttelokuvan teossa. Tiimimme yhteinen päämäärä oli saada mielenkiintoista materiaalia aikaiseksi, vaikkeivät kaikki sitä aina tulleet ajatelleeksi. Koska olimme myös kaukana kotoa, olisi tiukankin paikan tullen vain vedettävä yhtä köyttä, vaikkei juuri sillä hetkellä olisikaan halunnut toimia muiden kanssa.

Elina Saksala (2015, 81-83) esittelee Bruce Tuckmanin viisikohtaista ryhmädynamiikan kehitystä, jossa vaiheet ovat: muotoutuminen, kuohunta, normiutumisen, tehtävän suorittaminen ja ryhmän hajoaminen. Muodostumisen aikana kukin etsii paikkaansa ryhmän sisällä ja ihmiset haluavat tuoda itsensä esille erillisinä yksilöinä. Tässä vaiheessa käyttäytyminen on vielä hillittyä ja vähitellen me-henki alkaa nousta ryhmässä.

Toisessa kehitysvaiheessa alkavat nimensä mukaisesti tunteet hieman kuohua, kun kaikki eivät vielä tunne toisiaan. Mielenpide-eroja ja eripuraa syntyy, kun ryhmän jäsenet alkavat testata toisiaan ja mahdollista tiimin vetäjää. Normiutumisvaiheessa tunteet ovat jo laantuneet ja tiimiläiset alkavat arvostaa toisiaan, jolloin yhteistyö tehostuu ja ilmapiiri paranee. Jopa omasta mielipiteestään voidaan joustaa yhteisen päämäärän ja tavoitteiden puitteissa.

Neljännessä vaiheessa ryhmän energia suuntautuu tehtävän tehokkaaseen suorittamiseen, jolloin vastuuta ja osaamista halutaan jakaa. Kun mukavuusalue ja turvallisuus kasvavat tarpeeksi, voidaan jopa tiimiläisten erilaisuutta ja jännitteitä sietää paremmin. Lopussa tehtävä on suoritettu ja ryhmä hajoaa. Silloin kiitellään,

halailtaan, ollaan samaan aikaan hyvällä ja haikealla mielellä. Ryhmä voi palata kuitenkin alkuasetelmaan, mikäli ryhmässä tapahtuu isoja muutoksia.

Itse koen, että meille kävi suurin piirtein näin. Intensiivijakson jälkeen alkoi vähitellen kuohuntavaihe nousta, kun meidän piti kaikkien asua saman katon alla ja asuinolosuhteetkin olivat aika alkeelliset, eikä kaikille välttämättä ollut tarpeeksi omaa tilaa. Kun työkuviot alkoivat vihdoinkin selventyä, huomasin tapahtuvan normiutumista ryhmämme sisällä. Kaikki alkoi mennä omalla painollaan ja jokainen teki sitä mitä osasi parhaiten. Loppua kohden kaikki aloimme huomata, että tämä Sambian matka olisi pian ohi jolloin ryhmämme ikään kuin löysi uuden vaihteen. Vaikka meillä oli edelleen olemassa ne pienet kuppikunnat, jotka olivat muotoutuneet alussa, silti kaikki puhalsivat yhteen hiileen ja lopussa itkettiin, halailtiin ja sovittiin pitävämme yhteyttä.

Vaikkeivät kaikki tulleet toimeen toistensa kanssa parhaalla tavalla ja parhaimmillaan ystävyyksillä tuli riitoja, saatiin kaikki sovittua ja pääsimme päämääräämme. Antolan kanssa meillä oli välillä pientä erimielisyyttä kuvaustilanteista ja toimintatavoista koko kolmen kuukauden ajan, mutta suurilta riidoilta vältyttiin. Olen jälkeinpäin miettinyt kuinka erilaista olisi ollut tehdä sama projekti hyvän ystävän kanssa, jolloin kemiamme olisivat osuneet paremmin yhteen ja olisimme olleet useammin samalla aaltopituudella, eikä omia sanojaan olisi tarvinnut välillä säätellä. Saksalan (2015, 81) mukaan samanmielisistä ihmisistä koostuva ryhmä ei ole kuitenkaan hyvä ja aloitteleva tuottaja saattaa sellaiseen sortua.

6 SUUNNITTELUT SAMBIASSA JA SUOMESSA

6.1 Suunnittelua Sambiassa

Niin kuin olen jo maininnut, osa asioista meille selvisi vasta Sambiassa ja suunnitelmat muuttuivat tai pystyimme niitä tekemään vasta siellä. Yksi merkittävin muutuja oli ehdottomasti aikataulut. Sambialainen aikakäsitys poikkeaa suuresti, siitä mihin olemme Suomessa tottuneet. Paikallinen ajattelutapa ”kaikki kyllä hoituu aikanaan” oli tuskastuttava meitä moneen otteeseen.

Olin esimerkiksi sopinut päivän ensimmäisen haastateltavan kanssa, että tapaisimme kello 10.00. Ilmoitin hänelle, että olimme ajoissa paikalla ja hän lupasi tulla 15 minuutin päästä, eli kello 9.55. Kun kello löi 10.15, aloin jälleen pohtia tätä paikallista myöhästymisen tapaa, jota paikalliset kutsuvat ”ilmaiseksi vapaa-ajaksi”. Haastateltavamme saapui vain puoli tuntia myöhässä.

Vieraassa maassa seuraavan haastateltavan luokse liikkuminen itsekseen olisi voinut olla hankalaa, minkä vuoksi sovimme jo aamusta taksikuskin kanssa, että hän ajaisi meitä kuvauspaikasta toiseen, mutta jos ajat olisivat venyneet kovasti, olisi meidän ollut pakko hankkia toinen taksikuski tai selviytyä pikkubussien viidakkossa toivoen pääsevämme joskus oikeaan paikkaan ilman suurempia huijauksia. Pidemmästä odotteluajasta voisin mainita ensimmäiset bändi- ja tanssiharjoitukset, joissa Siimesmaa oli työvuorossa. Harjoitukset pääsivät alkamaan kolme tuntia myöhässä, koska ihmiset odottelivat vain puuttuvaa bassoa.

Myös Neulaniemi (2006, 105, 146) antaa useita esimerkkejä sambialaisesta ajankäytöstä, joka oli suomalaiselle vierasta.

Aamusta oli totutusti luentoja D411-luokan kanssa. No, siellä me suomalaiset olemme yksin. Sambialaisia tyttöjä ei näy koko päivänä, joten välien selvittely siirtyy.

Aika matelee kaikkialla muualla paitsi kännykkäkelloissa, ei juuri armon aikaa huomiselle. Tarkoitus oli, että jo tänään olisimme huomista esitystämme, jonka esittäisimme kyläläisille, mutta mikään ryhmä ei päässyt alkuneuvotteluita pidemmälle.

Työharjoittelupaikkojen saaminen ja työskentely olivat toinen kriittinen asia, jota pystyimme suunnittelemaan vasta Sambiassa, koska niistä ei ollut tietoa vielä Suomessa. Siimesmaa ja Hakala saivat nopeasti harjoittelupaikan ja heille luvattiin paljon erilaisia töitä, pääasiassa kuitenkin he olisivat mukana työstämässä Zambian Music Awardseja, joka on verrattavissa suomalaiseen Emma-gaalaan. Työtä olikin paljon, mutta hyvin nopealla aikataululla. He tekivät noin kuukauden aikana noin kahden kuukauden työt, jonka jälkeen työt loppuivat kuin seinään. Työpaikalla ei vain ollut antaa heille enää työtä ja uuden työpaikan hakeminen oli vaihtoajan loppupuolella myöhäistä.

Nousiainen, Turtio ja Sahlman taas kävivät kuudessa eri työyhteisössä, joissa voisivat tehdä töitä ja kahdessa paikassa onnisti. He tekivät erilaisia teatterityöpaikkoja neljän päivän ajan ja lisäksi he matkustivat maaseudulle muutamaksi päiväksi pitääkseen siellä myös yhden teatterityöpajan. Me kaikki suomalaiset ehkä ajattelimme etukäteen, että työtä on jatkuvasti koko vaihdon aikana, kun vain työpaikka olisi taattu. Töiden vähyys kuitenkin yllätti meidät kaikki, joten oli otettava kuvauksissa kaikki irti mitä niistä silloin sai. Oli myös suunniteltava, miten teatterityöpaikoista saisi mielenkiintoisia, jos ne olisivat kaikki samanlaisia tai miten saada Siimesmaan ja Hakalan työskentelystä mielenkiintoista, jos työskentely on pääosin tietokoneen ääressä työskentelyä. Minun ja Antolan piti alkaa ajatella luovasti.

Mikael Renlundin kanssa keskustelimme intensiivijaksolla, mitä kaikkea tulisimme vielä kuvaamaan lyhyempää esittelyvideota varten. Se oli lähinnä alumni haastatteluja ja niihin kuvituskuvia. Osan saimme tehtyä intensiivijakson aikana ja osan vaihtoaikamme viimeisellä viikolla. Mitään lisätavoitteita meille ei asetettu.

Vaikka työharjoittelut olivatkin pääasia, niin halusimme kuvata esimerkiksi arkipäiväisiä asioita. Olin ajatellut, että olisimme enemmän tekemisissä paikallisten opiskelijoiden kanssa intensiivijakson jälkeen, mutta näimme vain muutamaa nuorta hyvin satunnaisesti. Onneksi Zambian Music Awardsien tanssijoista saimme paikallisia ystäviä, joiden kanssa kävimme esimerkiksi markkinoilla, hiphop-festivaaleilla ja he laittoivat meille paikallista ruokaa. Tätä arkea paikallisten kanssa, elokuvaan menemistä tai kauppareissuja ja muuta sellaista olisimme voineet kuvata enemmänkin. Editointia ajattelin jo Sambiassa, enkä osannut sanoa varmaksi, miten olisimme saaneet järkevästi ripoteltua nämä arkikuvaukset lopulli-

seen dokumenttiin, joten suunnitelmistani arkikuvien suhteen suurin osa jäi jopa kuvaamatta.

6.2 Jälkisuunnittelua Suomessa

Vaikka yritin mahdollisimman paljon suunnitella etukäteen Suomessa ja kaiken mahdollisen jäljelle jääneen Sambiassa, tuli editoinnin aikana vastaan tilanteita, jotka vaativat dokumentin suunnittelua uudelleen.

Olin jo varhaisessa vaiheessa sitä mieltä, että spiikkien avulla pääsisimme kätevimmin etenemään editoinnissa, mikäli kuvamateriaali tuottaisi meille ongelmaa. Päätimme ratkaista kuitenkin tilanteen tekemällä jälkihaastattelut sekä Kokkolan että Seinäjoen opiskelijoista noin puoli vuotta Suomeen paluun jälkeen. Sain sovittua kuvausajan Siimesmaan ja Hakalan kanssa. Kokkolalaisista vain Nousiainen ja Turtio pääsivät jälkihaastatteluun.

Pyrin kysymyksiä suunnitellessani miettimään asioita, joista tarvitsisimme lisätietoa tai jotka voisivat paikata editoinnissa olevia epäkohtia. Mieluummin kysymyksiä olisi liikaa kuin liian vähän.

Jälkihaastattelut toivat hieman uutta näkökulmaa ja vivahdetta editointiin. Aluksi hieman vierastelin sitä, koska minusta tuntui, että vain Sambiassa kuvattu materiaali kuuluisi dokumenttiimme. Vaikka saimme jälkihaastatteluilla täydennettyä dokumenttiämme, tuntui minusta, että siitä silti puuttuisi jotain. Ehdotin Antolalle, että tekisimme spiikit, joilla viimeistään pääsisimme editoinnissa ajallisesti helposti eteenpäin. Aluksi minun oli tarkoitus toimia spiikkaajana, mutta mietittyäni dokumentissa olevan melkein pelkästään naisten ääniä, päädyin siihen, että spiikkaajan olisi hyvä olla äänellisen tasapainon vuoksi mies. Spiikkaajaksi pyysin opiskelijaystäväväni Teemu Lappia, joka suostui antamaan äänensä dokumenttiin.

7 YLLÄTTÄVÄT TAKAISKUT JA ONGELMAT

7.1 Kuvauskalusto ja kuvattujen materiaalien siirto

Tiesin matkaan lähtiessäni, että kaikkeen tuotannossa tapahtuviin yllättäviin muutoksiin ei voi olla varautunut. Esituotannossa tarkkaan tehdyt suunnitelmatkaan eivät aina pelasta eteen tulevilta ongelmilta. Pääsimme mielestäni yllättävän vähillä takaiskuilla kolmen kuukauden vaihdon aikana ja mainitsen tässä suurimmat ongelmat ja haasteet. Kaikkiin ei saatu ratkaisua, mutta parhaamme kuitenkin yritimme ja näistä asioista viisastuneina voin vain ottaa opikseni, jos vastaisuudessa tulee vastaavanlaisia tilanteita ja matkoja eteeni.

Ensimmäinen vahinko kävi intensiivijaksolla. Olimme saaneet mukaamme kameran, joka sammui välillä ja vaikeutti kuvauksia. Onneksi lehtori Jussi Kareinen toi toisen kameran Suomesta tullessaan intensiivijaksolle. Antola kuitenkin unohti vahingossa vaihtokameran pohjaan lintulaudan, jonka avulla kamera ja kolmijalka kiinnitetään toisiinsa, joten emme loppuaikana voineet käyttää kunnolla kameran kolmijalkaa. Ongelma ratkaistiin tukemalla kamera mahdollisimman tiiviisti itseään vasten, puunhaaraan, kiveen tai muuhun, joka sattui olemaan sopivalla korkeudella. Vahingon olisi voinut tietenkään välttää olemalla hieman tarkempi kuvauskaluston suhteen ja varmistaa, että mukana on kaikki tarpeellinen ja kaikki toimivat niin kuin pitää jo ennen matkaa.

Olisi ollut erittäin tärkeää saada lähetettyä kuvattuja materiaaleja koululle, koska silloin ne olisivat olleet varmasti tallessa, mikäli Antolan mukana olleelle kovalevyille kävisi jotain. Antola yritti käydä Sambian yliopistolla siirtämässä materiaaleja, mutta siirto ei onnistunut yhteyden ollessa liian hidas. Ongelma ei ratkennut ja toivoimme vain kovalevyn säilyvän ehjänä Suomeen asti.

Meille luvattiin Internet-yhteys heti, kun pääsimme muuttamaan sambialaiseen kotiimme. Olisimme ehkä tätä Internet-yhteyttä voineet käyttää kuvattujen materiaalien lähettämiseen. Sitä ei koskaan tullut, joten edelleen toivoimme kovalevyn säilyvän ehjänä takaisin Suomeen.

7.2 Turvallisuus ja viralliset asiakirjat

Suurimmalle osalle sambialaisista olimme vain rikkaita valkonaamoja eli muzunguja. Laukuista, rahoista ja muista arvotavaroista täytyi pitää suurkaupungissa hyvä huoli. En missään vaiheessa matkaa tuntenut oloani sellaiseksi, että kohta minut ryöstetään. Pääosin ihmiset olivat valtavan mukavia ja kiinnostuneet siitä, miksi olimme Sambiasa. Tähän turvallisuuteen jo tuudittautui liiaksi, sillä Luanshyassa minut ja Antola ryöstettiin. Pienessä maalaiskylässä tuntui, että olimme vielä enemmän turvassa, varsinkin kun olimme siellä vieraina. Asuin Antolan kanssa eri talossa, kuin Nousiainen, Turtio ja Sahlman. Olimme käymässä heidän luonaan, kun rahapussimme tyhjenivät ja meiltä molemmilta lähti noin 40 €, joka on sikäläisille suuri summa. Ongelma ei koskaan ratkennut, vaikka kerroimme molempien perheiden isäntäväelle mitä oli tapahtunut. Vastaus oli vain 'ei meidän lapset selaista tee', eivätkä suostuneet edes keskustelemaan kanssamme asiasta. Ikävä tosiasia oli, että niin oli käynyt ja jouduimme vain nostamaan lisää rahaa, jolla saimme maksettua vierailumme. Olisimme voineet välttyä tältä pitämällä silmällä koko ajan omaisuuttamme.

Liikkuminen ja turvallisuus tiettyyn aikaan tietyssä paikassa oli meille onneksi kerrottu matkamme alussa. Jopa oma kotitiemme saattoi olla vaarallinen iltaisin, sillä lähellä oli huonomaineisempi yhteisö, joista saattoi liikkua ihmisiä asuinalueellammekin. Ongelma ratkaistiin sillä, ettemme koskaan iltaisin liikkuneet yksin tai tulimme taksilla kotiin. Päivisin oli turvallisempaa liikkua yksin, vaikka ei sitäkään meille suositeltu.

Virallisten asiakirjojen saaminen Sambiasa ei ollutkaan niin helppoa, kuin kuvittelin. Muutama viikko ennen matkan loppua meidän piti mennä maahanmuuttovirastoon hakemaan passeihimme joku leima ja siitä 10 päivän päästä saisimme hakea samasta paikasta virallisen opiskelijatodistuksen. Emme uskaltaneet olla toimimatta mitä meille sanottiin, sillä jos emme pääsisikään lähtemään takaisin Suomeen tai joutuisimme maksamaan jotain ylimääräistä jo maksetun viisumin lisäksi. Jonotusta, tiskin vaihtoa ja asiakirjojen täyttämistä oli yksi päivä. Meidän piti vielä uudelleenkin mennä maahanmuuttovirastoon ja jälleen monen tiskin, jonotuksen ja asiakirjojen täytön jälkeen meille sanottiin, että tulkaa vielä uudelleen. Näin oli toimittava ja viimeisinä päivinä menimme sinne vielä kerran, jotta saisimme opiskelu-

luvut. Itse leimojen laittaminen meni hyvin nopeasti, mutta toiminta oli hidasta ja meidän suomalaisten hermot alkoivat olla lopussa. Emme edes tiedeet näiden virallisten asiakirjojen olemassaolosta, ennen kuin meille Sambian yliopiston opettaja Cheela Chilala asiasta ilmoitti. Kaikki mahdolliset asiakirjat ja niiden kanssa toimiminen olisi ollut hyvä selvittää jo ennen matkaa tai viimeistään heti matkan alettua ja Chilalan tavattuamme.

7.3 Fyysinen ja henkinen kunto

Sairastuminen oli täysin mahdollista matkan aikana, vaikka kaikki tarvittavat rokotukset oli otettu. Yllättävään sairasteluun ei voinut juuri varautua. Iskeehän se flunssakin kotimaassa yleensä yllättäen. Itse sain jonkinlaisen tulehduksen suuhuni, jolloin vasen posken ja silmän alue turposi. Siinä kului yksi päivä, kun pääsin lääkärille ja sain lääkkeitä. Antola puolestaan sairastui hetkellisesti syötyään kolme perhosentoukkaa ja muuta sambialaista perusruokaa, mitä paikalliset ystävämme meille kokkasivat. Seuraavan päivän kuvausongelma ratkaistiin niin, että minä hoidin sekä kuvaamisen että äänittämisen. Sain käyttää luovuuttani, jotta saisin molemmat hoidettua yhtäaikaista ilman suurempia ongelmia.

Ennen matkaa olen ollut jo tietoinen omasta herkkyydestäni ja siitä, miten kiinnyn asioihin ja ihmisiin. Niistä luopuminen tai hyvästien jättäminen on ollut minulle aina vaikeaa. Tästä syystä en itse halunnut esimerkiksi saada paikallisista nuorista hyviä ystäviä ja ongelmaa pyrin ratkaisemaan olemalla etäisempi ja kylmempi. Vaikka yritin välillä kylmettää itseäni, niin tämä luopumisen ja hyvästien vaikeus kuitenkin yllätti minut ja tunteeni täysin. Luanshyassa kylän naiset pitivät meille suuret jäähyväiset. Halauksia ja kiitoksia riitti useampaan otteeseen. Olin myös hyvin kiintynyt vanhempaan naiseen, joka pesi meidän pyykkimme. Naisen huono asema teki selvästi minuun suuren vaikutuksen Sambianssa, sillä en voinut välttyä kyyneliltä. Tämä matka on minulle itsessään vieläkin niin rakas, mutta kasvattava ja kova kokemus, etten ole pystynyt katsomaan edes kaikkia ottamiani kuvia läpi puhelimestani, vaikka matkasta on nyt kaksi vuotta. Tässä minulla on ongelma, johon ei ole ratkaisua.

8 POHDINTA

Tämä dokumenttituotanto on ollut hyvinkin haastava monelta kannalta alusta asti. Olen kokenut haasteellisuutta ensimmäisistä suunnitteluista aina viimeiseen editointivaiheeseen asti. Vaikka tämä dokumenttielokuvamme, Maailmankuvaa muutamassa, ei koskaan näkisikään päivänvaloa Seinäjoen ammattikorkeakoulun ulkopuolella, niin pidän siitä saamaani oppia jopa tärkeämpänä.

Olisinko valmistunut aikaisemmin, jos esituotantovaiheen aikana olisin vieläkin enemmän saanut aikaiseksi tuotannollisia suunnitelmia, en usko. Entä, jos koko projekti olisi alkanut huomattavasti aikaisemmin ja esituotantoa olisi ehtinyt valmistelemaan enemmän? Uskon, että olisin. Aikataulu on yksinkertaisesti yksi avaintekijöistä vain tämänkin kokoisessa tuotannossa.

Esituotanto on äärimmäisen tärkeä osa dokumenttia, elokuvaa tai mitä vaan audiovisuaalista tuotosta. Opin tässä tapauksessa ainakin sen, etten lähtisi työstämään mitään uutta projektia näin pienillä tiedoilla ja näin pienellä työryhmällä. Ongelmia oli varmasti paljon enemmän, kuin olisi projektissa, jossa olisi enemmän aikaa, enemmän pohjatietoa ja työryhmäkin olisi edes vähän suurempi ja jokaisella olisi selkeä työnkuva.

Ottaen huomioon epäselkeän alkutilanteen projektissa ja sen, etten ole ennen astunut tuottajan tai ohjaajan saappaisiin, koen onnistuneeni kuitenkin kohtuullisen hyvin esituotannossa. Otin haasteet vastaan sellaisina kuin ne olivat. Yritin parhaani mukaan vastata tuotannon haasteisiin ja pitää dokumentin lankoja käsissäni sekä myös seitsemän hengen matkaseurueen hyvinvointia ja ryhmäkemiaa yllä.

Tuotantoa oli mahdotonta käsikirjoittaa, joten tein lähinnä kuva- ja kuvaussuunnitelmaa, joka toimi niin sanottuna käsikirjoituksena. Tärkeä osa jäi siis tiedonpuutteen vuoksi tekemättä, mutta mielestäni pärjäsimme hyvin, sillä mitä olin suunnitellut ja matka toi koko ajan eteemme lisää ideoita ja kuvauskohteita, jotka täydensivät jo valmista suunnitelmaa.

Mielestäni onnistuimme hyvin tavoitteessamme kuvata mahdollisimman realistista kuvaa ilman uusintaottoja ja lavastuksia. Muutamaa erikseen äänitettyä äänimai-

semaa ja uusintakuvausta lukuun ottamatta, kuvasimme ja äänitimme kaiken yhdellä otoksella.

Onnistuimme myös mielestäni saamaan tavoitteiden mukaiset tuotokset sekä NSS-ohjelman käyttöön, että myös opinnäytetyön mediatyönä. Puollan jokaista editointipäätöstämme ja toivon, että myös katsoja oivaltaa jotain itsestään tai omista ennakkokäsityksistään.

En osaa sanoa omasta työpanoksestani mitään suurinta onnistumista. Miellän työpanokseni ennemminkin moneksi pieneksi onnistumiseksi asioissa, jotka ovat sitten osa suurempaa kokonaisuutta. Jokaiseen työni osa-alueeseen olisin voinut antaa aina hieman enemmän, koska emme koskaan ole täydellisiä työssämme ja aina on parantamisen varaa edes jossain. Olisin voinut suunnitella ja toteuttaa asioita enemmän täällä Suomessa ennen matkaa. Sambiasa olisin voinut tarttua kameraan itsekin useammin, kuin mitä tein. Editointia suunnittelimme yhdessä Antolan kanssa, mutta olisin voinut myös enemmän olla editoimassa.

Näin jälkikäteen voi asioita jossitella, mutta se ei kehitä minua eteenpäin. Vaan se mitä on tapahtunut, on tapahtunut. Niistä minun pitää ottaa opikseni, jotta voin käyttää kokemuksiani hyödykseni tulevaisuudessakin. Olen kiitollinen, että sain olla tällaisessa projektissa mukana, joka on jäänyt minun elämäkokemuksissani yhdeksi arvokkaimmaksi.

9 LÄHTEET

Aaltonen, J. 2002 Käsikirjoittajan työkalut Audiovisuaalisen käsikirjoituksen tekijän opas. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Aaltonen, J. 2011 Seikkailu todellisuuteen dokumenttielokuvan tekijän opas. Helsinki: Like Kustannus Oy

Aro, M. 1998 Opiskelijana vieraassa kulttuurissa

EVTEK-ammattikorkeakoulu. Ei päiväystä. Sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin. [Verkkosivu] Saatavana: <http://opinto-opas.evtek.fi/4450.html>

Kareinen, J. 11.11.2014 Re: sambian vaihdosta [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Jalava Miia.

Leino, T. 2003 Sanoista eläviä kuvia Käsikirjoittajan opas. 1. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava

Neulaniemi, M. 2006 Sähköpostia Sambiasta. Helsinki: Like Kustannus Oy

Nummelin, J. 2005 Valkoinen hehku Johdatus elokuvan historiaan. Tampere: Vastapaino

Renlund, M. 5.2.2015. Re: Sambian vaihto ja dokumentti [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Jalava Miia.

Saksala, E. 2008 Asiaa Ruudussa TV-dokumentin anatomia. Helsinki: Like Kustannus Oy

Saksala, E. 2015 Tuottajan käsikirja. Helsinki: Like Kustannus Oy

Suomen Riskienhallintayhdistys. Ei päiväystä. Nelikenttäanalyysi - SWOT [Verkkosivu] Saatavana: <http://www.pk-rh.fi/index.php?page=swot>

Worthington, C. 2009 Basics Film-Making 01 Producing. Switzerland: AVA Publishing SA